

heemkunde kring
DE VIERSCHAER
WOUW

2 - '94

In gesprek met.... Toon Nelen

Toen Toon Nelen in december 1993 stopte als schoenmaker, verdween een stukje nostalgie aan de Plantagebaan in Wouw. Jaren achtereen zat Toon voor de etalage schoenen te repareren. In de nieuwe seniorenwoning in Venpoorten, waar hij samen met zijn vrouw Jo Tirions woont, kijkt hij terug op zijn leven: zijn jeugd, zijn handicap, het schoenmakersvak en zijn huwelijk.

Toon of Toontje Nelen zoals hij ook wel genoemd wordt, werd op 18 januari 1929 in Wouw geboren. Zijn vader was Sjef Nelen, geboren op 22 februari 1892 in Nispen (Hollands Diep). Toon's moeder, Dien Konings, werd op 25 mei 1893 geboren op de Brembos in gemeente Roosendaal, maar onder de parochie Wouw.

Sjef en Dien trouwden in 1917 op 2 mei. Ze gingen wonen aan de Sputendonksestraat (voorheen nr. 27) waar ze een groot gezin kregen. Door kindersterfte en miskramen bleven uiteindelijk 7 kinderen over: vijf meisjes en twee jongens. Toon (Antonius Cornelis) was het zesde kind. Boven hem 'zaten': Maria Adriana (11-2-1920), Adriana Maria (20-5-1921), Petrus Cornelis (26-2-1923), Wilhelmina Maria (28-1-1926) en Louisa Wilhelmina (10-5-1927). Cornelia Maria, geboren op 18-8-1933, sloot de rij.

"Ons vader", vertelt Toon, "was een rechtschapen, kaarsrechte man en zo sterk als een beer". Hij werkte als stoker op de suikerfabriek in Roosendaal waar hij op de fiets naar toe ging. Hij verdiende er in de dertiger jaren twaalf gulden in de week. Moeder was een "goei mens", erg rustig. Zij kwam uit een gezin van 8 kinderen waarvan er nu nog 5 leven in de leeftijd van 87-97 jaar. Ze stond altijd voor iedereen klaar: burenhulp was bij

De grootouders van vaderskant van Toon Nelen. (Foto: collectie A. Nelen).

haar een begrip. *"Iedereen hield in die jaren geiten en ons moeder was de geitenvroedvrouw van de buurt".*

Handicap

Toon heeft zijn benen nooit normaal kunnen gebruiken. Men dacht dat dit veroorzaakt was door de zware bevalling waarmee hij ter wereld kwam. Hij werd geboren in een hele strenge winter: de sneeuw lag op raamhoogte. Dokter van Aerssen kon pas na drie dagen komen vanwege de slecht begaanbare wegen in Sputtendonk. Telefoon was er ook nog niet. Alleen een oude baakster was aanwezig. Moeder Nelen had al, voor de dokter kwam, gezien dat de baby zijn beentjes niet goed kon bewegen. De dokter zei: "Het kind is niet normaal geboren". Pas veel later, toen Toon 28 jaar was en hij diverse operaties had ondergaan, hoorde hij dat zijn handicap aangeboren was. De zware bevalling had er niets mee te maken.

"Als kind", vertelt Toon, "was ik overal bang van, vooral van kevers en dergelijke. Ik kon er niet voor weglopen en dat vond ik als kind heel angstig". Op vierjarige leeftijd ging Toon voor het eerst het ziekenhuis in voor een operatie aan zijn benen. Die gebeurtenis staat, na al die jaren nog, in zijn geheugen gegrift. Toon was nog nooit van huis geweest en ervaarde het als een uitje. Boer Geert Vos zou hem met zijn "gerijke" (rijtuig) naar het ziekenhuis brengen. Toon zat al vroeg gesteven en gestreken klaar en was maar bang dat Geert hem vergeten zou. Hij kan zich de tocht naar het ziekenhuis nog precies voor de geest halen. Zelfs de naam van het paard weet hij zich nog te herinneren. Daar aangekomen viel het uitje wel tegen. Alles was zo vreemd voor een klein jongetje. Hij heeft twee dagen liggen schreien, zo eenzaam voelde hij zich in het vreemde ziekenhuis. Later werden ziekenhuizen hem meer dan vertrouwd, hij heeft er tijden in doorgebracht. Tot z'n zesde jaar onderging hij diverse operaties. Ook moest hij tien weken in het gips.

De grootouders van moederszijde van Toon Nelen: het echtpaar Konings. (Foto: collectie A. Nelen).

De ouders van Toon Nelen, Sjeff Nelen uit Nispen en Dien Konings van de Brembos. Zij woonden na hun huwelijk aan de Sputendonksestraat. (Foto: collectie A. Nelen).

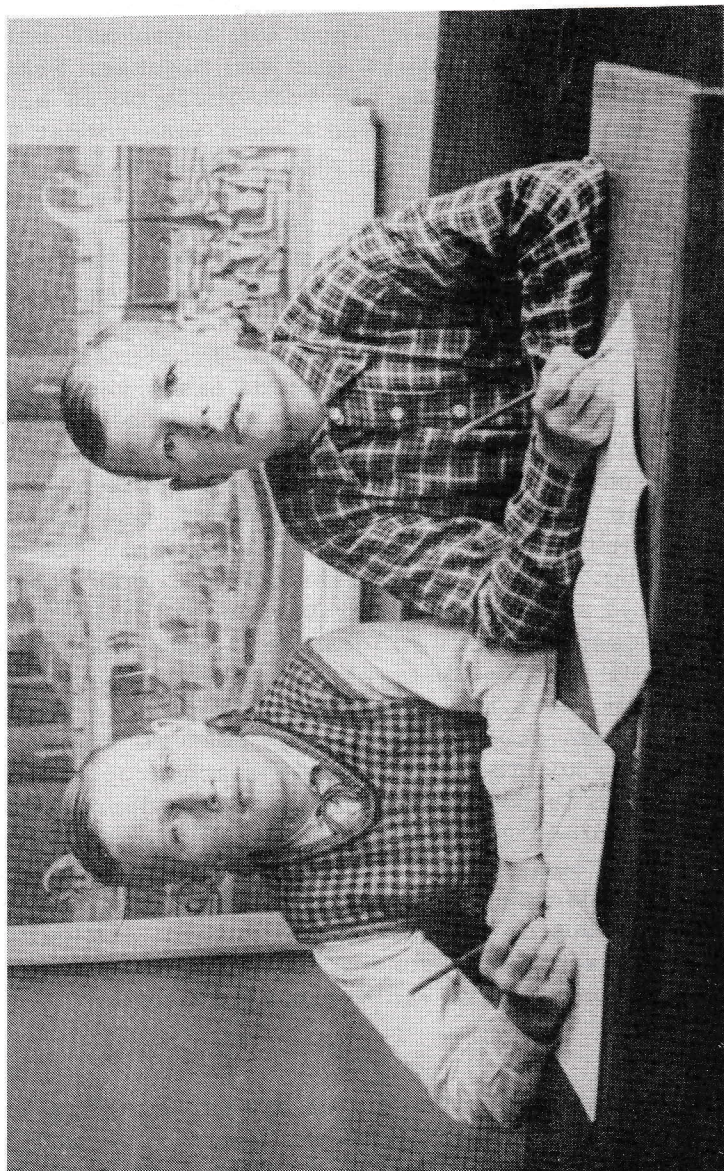
Na diverse operatie ging Toon weer veel slechter lopen. Vader Nelen beklagde zich bij de specialist en wilde daarna geen operaties meer. Toon kon lopen met behulp van beugels. Voor die beugels kwam een mijnheer Fransen van een bedrijf uit Tilburg bij Toon thuis om ze aan te meten. Dat gebeurde zo om de één à twee jaar totdat Toon twaalf was. Daarna behielp hij zich alleen met een stok.

Toen Toon de leerplichtige leeftijd bereikte, kreeg hij het eerste jaar thuis les van juffrouw Wies Baeten, de dochter van de bovenmeester. Ook de eerste communie en de voorbereidingen daarop vonden thuis plaats. Pastoor Wolters kwam er speciaal voor naar Sputendonk. Het tweede schooljaar werd hij achterop de fiets van moeder, broer of zus naar school gebracht. Op school werd een sterke jongen, Willem van Tiggelen, aangesteld om Toon te helpen zich te verplaatsen. Toon zat in de klas van meester Frans Baeten. 's Middags bleef men over op school. Mevrouw Schrauwen uit de Doelen was in die tijd koffiejuffrouw. Zij is later verongelukt door een VI tegelijkertijd met bovenmeester Baeten.

Toon leerde goed waardoor hij van de tweede klas direct naar de vierde kon. De zesde klas heeft hij echter niet kunnen afmaken omdat het vervoer vastliep. Door de oorlog waren er geen gewone fietsbanden meer te krijgen en op harde banden kon Toon heel moeilijk achterop zitten. De oorlogsjaren is de familie Nelen aardig doorgekomen. Alleen Toon's broer Piet moest verplicht naar Duitsland om te werken. Toen hij voor de tweede keer met verlof was, praatte iedereen op hem in om toch maar te blijven, waarop hij besloot om thuis onder te duiken. Dat gaf nog wel eens problemen met de controleurs. Gelukkig zagen ze op de Sputendonk mensen van verre al aankomen...

Schoenmaker

Na de oorlog vermaakte Toon zich thuis, waar ze naar zijn zeggen nooit "flauw" met hem waren. Ook was hij veel te vinden bij de boeren in de omgeving, zoals bij Piet Kerstens en Aart de Backer waar hij met paard en wagen mee mocht rijden. Toen Toon een jaar of 16 was

Toon in de schoolbank met zijn jeugdvriend Piet Heijnen. (Foto: collectie A. Nelen).

vond men dat hij maar eens iets moest leren om zijn kost te kunnen verdienen. Er waren twee zittende beroepen die daar toen voor in aanmerking kwamen: kleermaker of schoenmaker.

Nu woonde er in die tijd een schoenmaker genaamd Janus Otto aan de Bergsebaan bij de Wouwse Tol (toen nog een boerderij met daarin een "cafeeke" van Piet Uitdewilligen).

Otto was ook gehandicapt. Zijn zuster Jans haalde overal schoenen op ter reparatie en bracht ze later gemaakt terug. Zij kwam ook bij Nelen thuis en zoals dat vroeger ging: zij vond dat Toon maar knecht bij haar broer moest worden. Toon liep nog niet over van enthousiasme maar er moest toch wat geleerd worden.

Zo kwam Toon, net 16 jaar, op 19 februari 1945 bij Otto "in de kost", zoals dat heette. Kees de Backer verhuisde hem letterlijk "met bed en bult" naar de Wouwse Tol. In het begin werd hij zaterdagmiddag en maandagmorgen per fiets gehaald en gebracht. Later kreeg hij een tweedehands invalidewagen die hij met de hand bestuurde.

Schoenmaker Otto had alleen een simpele stikmachine. Verder verrichtte hij alle reparaties met de hand. Er werd nog uitsluitend met leer gewerkt, het rubber kwam later. Er waren vooral veel werkschoenen (kistjes) van de boeren te repareren. Een zus van Toon, Mien Nelen, werkte ook bij Otto als dienstbode. Toon heeft een jaar voor Otto gewerkt maar van het schoenmakersvak heeft hij daar niet veel geleerd. Toon vertelt dat hij meer in de karnemelkseppap geroerd heeft en op de baby in het gezin van Otto gepast heeft, dan dat hij met het vak bezig was.

Toon Bals

Een oom van Toon die brood rondbracht en zo overal kwam, regelde voor hem een plaats bij de schoenmaker Toon Bals in Pindorp. Toon Bals was een goed vakman. Hij had al een schuurmachine waar Toon Nelen echter niet op mocht werken. Bals had naast een schoenwinkel en schoenmakerij ook een postagentschap. In de werkplaats stond daarom tevens een bureau en er hing een telefoon. Vanwege de

Gouden bruiloft van Toon's ouders: het echtpaar Nelen-Konings, in mei 1967. (Foto: collectie A. Nelen).

telefoon kwamen er vaak mensen over de vloer. Telefooneren kon in die tijd alleen op aanvraag via Breda. Ook op zaterdagmiddag zat het kotje vol, want dan oefende Bals het kappersvak uit.

Toon kon het goed vinden met de vrouw van Bals, Lies Heynen, een lieve vrouw die als een moeder voor hem was. Ondanks dat Toon weinig verdiende bleef hij uiteindelijk nog vijf jaar bij de familie Bals. Ondertussen leerde hij voor het middenstandsdiploma dat hij in 1948 haalde. De opleiding voor het praktijkdiploma schoenmaker kon hij echter niet volgen. Daarvoor moest hij naar Tilburg of Vlissingen en dat was met zijn handicap niet mogelijk.

Toon vertrok in 1952 naar Bergen op Zoom waar hij in dienst kwam bij schoenmaker Janus van Reyen die een werkplaats had in de Zuid-Molenstraat in Bergen. Voor zijn vervoer had Toon inmiddels een gemotoriseerde invalidewagen aangeschaft. Janus van Reyen had de beschikking over meerdere machines die hij had kunnen overnemen van de firma Koolen uit Bergen op Zoom waar hij zelf 35 jaar knecht was geweest.

Toon zou eerst, daags na Pinksteren, beginnen voor 25 gulden in de week. Vanwege de drukte voor Pinksteren vroeg Janus hem eerder te komen waarop hij gelijk tien gulden kreeg voor de gewerkte zaterdag. Na een week werken verhoogde Janus het salaris tot 35 gulden: zowaar een hele verbetering!

Janus en Toon hadden het erg druk, met z'n tweetjes repareerden ze wel 250 paar schoenen per week. De werktijden logen er ook niet om, van 's morgens acht tot 's avonds negen. Toon bleef vijf jaar in Bergen op Zoom. *"Ik heb er goed geld verdiend"*, zegt Toon. Janus van Reyen was een erg goede man en is ook altijd een vriend gebleven van Toon. Als er later bij Toon iets te openen of te vieren was, werd hij altijd uitgenodigd.

En toen...ging Toon weer eens het ziekenhuis in en dit keer was hij er nog lang niet uit.

Meer operaties

Het huisgezin Nelen in de zestiger jaren. (Foto: collectie A. Nelen).

4

Dokter Voermans kwam in die dagen nogal eens over de vloer op Sputtendonk wegens ziekte van moeder Nelen. Toon ging in 1956, op advies van dokter Voermans, voor onderzoek naar de orthopedisch chirurg Dikland die net in het Bergse ziekenhuis (toen het ABG) was aangenomen. Deze chirurg zag een mogelijke verbetering van 70 à 80% als Toon zich liet opereren.

Zo gebeurde het dat de 28-jarige Toon op 15 januari 1957 in het ABG werd opgenomen en er negen maanden later pas weer uitkwam. Hij onderging diverse operaties en moest o.a. een half jaar in het gips om zijn spieren op te rekken. Het werd een moeilijk jaar voor Toon. Pas de vijftiende augustus, met Maria-Ommegang, kwam hij voor het eerst met bed en al weer buiten om naar de Ommegang te kijken. Toon vertelt dat er tijdens de optocht aan de overkant militairen stonden die, als het ging regenen, de patiënten vlug naar binnen konden brengen. Bergen op Zoom telde toen nog vijf kazernes en een militair hospitaal.

Na de ziekenhuisperiode moest Toon nog een jaar thuis bij zijn ouders revalideren. Daarnaast werd hij éénmaal per week door Januske van Gaans, die een taxibedrijf in Wouw had, naar het ziekenhuis gebracht voor therapie. De chirurg kreeg gelijk: revalidatie en therapie leidde er toe dat Toon vele malen beter kon lopen.

In dat revalidatiejaar raakte Toon goed bevriend met kapelaan Schoenmakers, die wekelijks op bezoek kwam bij hem. Samen dachten ze na over Toon's toekomst. Men vond dat Toon onderhand wel voor zichzelf kon beginnen. In die tijd stierf ook de laatste schoenmaker van Wouw: Frans Gerritsen, die een zaak had in het huis dat nu het gemeentehuis met "Lekker Plekske" verbindt.

Een eigen zaak

In 1958 kon Toon starten als zelfstandig schoenmaker te Wouw. Voordat het zover was moesten er echter nog een aantal problemen overwonnen worden. Door zijn handicap had Toon immers geen praktijkdiploma kunnen halen. De kapelaan en dokter Voermans namen contact op met de burgemeester om voor Toon een ontheffing te regelen. Die

Toon met zijn gemotoriseerde invalidewagen in de jaren vijftig. (Foto: collectie A. Nelen).

4

kreeg hij door bewezen vakkennis, wat schoenmaker Van Rey en uit Bergen op Zoom kon bevestigen. Toon huurde daarop een vertrekje op de Plantagebaan om zijn schoenenwerkplaats in te vestigen. Dat vertrekje was van Potters, die destijds een café-afspanning en een weegbrug had. De weegbrug diende om de kiloprijs van het slachteeve te bepalen.

Het vertrekje was buiten gebruik geraakt nadat er eerder limonade in was gemaakt. Er werd aan de straatzijde een raam en een deur in gemaakt. Toon schafte een gereviseerde stik- en uitpoetsmachine aan en een aantal kleinere toestellen zoals een bijsnijmachine, een schallmachine en een machientje voor haken en ringen. Voor zijn persoonlijke vervoer had hij inmiddels de beschikking over een scooter met zijspan, waar hij uiteindelijk tien jaar gebruik van zou maken. Het zijspan diende om zijn evenwicht te bewaren. Zo kon Toon na drie maanden van voorbereiding de deur openen voor zijn klanten. Hij was toen 29 jaar. De zaak liep van begin af aan goed: de klanten kwamen vanzelf.

In 1962 werden aan de overkant van Potters twee panden te koop aangeboden. Daar woonden Piet Bastiaanse en Ko Groffen destijds. Toon, die toen nog steeds bij zijn ouders woonde, kocht de twee huizen. Toen na twee jaar deze huizen vrij kwamen verhuisde de familie Nelen (vader, moeder en zonen Piet en Toon) op 18 augustus 1964 van Spuitendonk naar Wouw. De familie ging in het ene pand wonen, terwijl het andere pand door Sjef van Oorschot werd verbouwd tot winkel en werkplaats. In maart 1965 konden de nieuwe winkel en werkplaats in gebruik worden genomen. Voor Toon een hele grote gebeurtenis: ondanks zijn handicap had hij dit toch maar mooi voor elkaar gekregen!

Voor de schoenenverkoop nam hij Netty van Meer aan uit Heerle. Zij bleef drie jaar tot haar trouwen. Bekende schoenenmerken in die tijd waren de Fut van de Ravofabriek, de Robinson schoenen ("voor vader en zoon") en Swift damesschoenen. De schoenfournituren werden gele-

verd door twee grossiers. Toon bewaart nog goede herinneringen aan de grossier Herrings uit Bergen op Zoom. Die kwam meestal 's avonds langs en kon geweldig vertellen. Met zijn handicap had Toon inmiddels leren leven. Hij was een zeer rustig mens geworden die soms uren kon zitten peinzen. Hij had geleerd alle veranderingen rustig op zich af te laten komen en het onvermijdelijke in zijn leven te aanvaarden.

Huwelijk

Ondertussen had Toon kennis gekregen aan de weduwe Jo Tirions, een vroegere buurvrouw die hij ook kende van zijn rik-avonden. Jo (Johanna Cornelia) Tirions werd geboren op 1 juli 1922 in op Vinkenbroek onder Roosendaal. Vader Pieter-Jan Tirions en moeder Mie van Tilburg hadden een boerderij en hun gezin telde 11 kinderen, zes meisjes en vijf jongens. Na haar schooljaren ging Jo in betrekking bij de firma Mol, een hoedenzaak aan de Markt in Roosendaal. Later kwam ze bij Albert Heijn in dienst, dat toen nog een kleine winkel was. Ze trouwde in 1947 met de bekende oud-wielrenner Harry Buyk die een fietssenzaak had aan de Plantagebaan (nu Ton van Winden). Ze gingen eerst wonen op de Herelsestraat en later bij de zaak op de Plantagebaan, waardoor ze burens werden van Toon. Ze kregen twee zonen: Sjaan (Cristiaan) en Piet. Na 17 jaar huwelijk werd Jo weduwe. In 1962 had Harry, na een eerste hartaanval, zijn zaak verkocht aan Ad Linders, waarna het gezin was verhuisd naar de Bernardlaan. Een tweede hartaanval werd hem op 27 december 1964 fataal. De kinderen waren toen 16 en 14 jaar oud.

Toon en Jo trouwden op 3 september 1968, vier jaar na het overlijden van Jo's eerste man. Het feest werd gevierd in zaal Potters. Jo trok met haar kinderen in bij Toon. De ouders van Toon en zijn broer Piet verhuisden naar Plantagebaan nr. 1. Dit huis had Piet, die in navolging van zijn vader op de suikerfabriek werkte, gekocht van Dientje Haanen-Meesters. Zij verhuisde naar een bejaardenhuisje aan de Nieuwstraat.

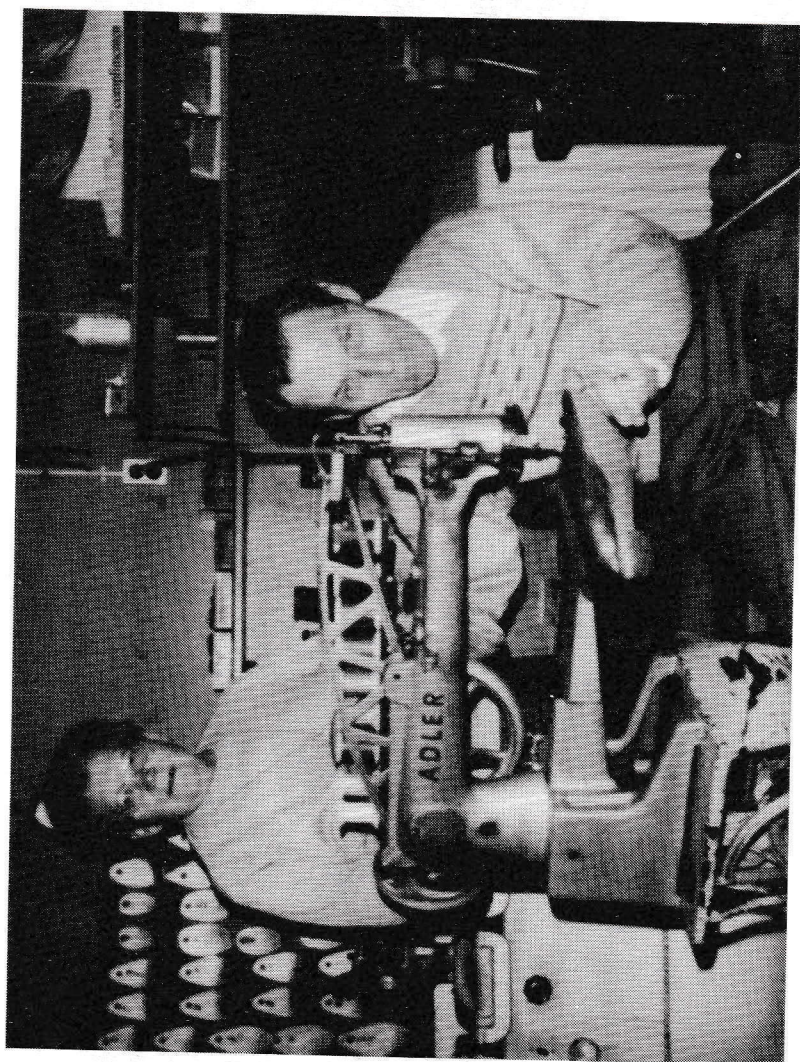
In deze ruimte begon Toontje Nelen in Wouw zijn werk als schoenmaker. Het was een schuurtje achter bij Jac Potters waar vroeger limonade werd gemaakt. De foto is uit 1958. (Foto: collectie A. Nelen).

Moeder Nelen leefde daar echter niet lang meer. Vier weken na de bruiloft van Toon en Jo waren ze weer in zaal Potters, ditmaal voor de begrafenis van moeder die op 28 september was overleden op 76-jarige leeftijd. Ze was al een aantal jaren dement voor ze stierf waardoor vader Nelen voor de huishouding moest zorgen. Vader Nelen is nog jaren goed gezond geweest: hij liep nog steeds kaarsrecht. Hij overleed zes jaar na zijn vrouw op 10 mei 1975, 84 jaar oud.

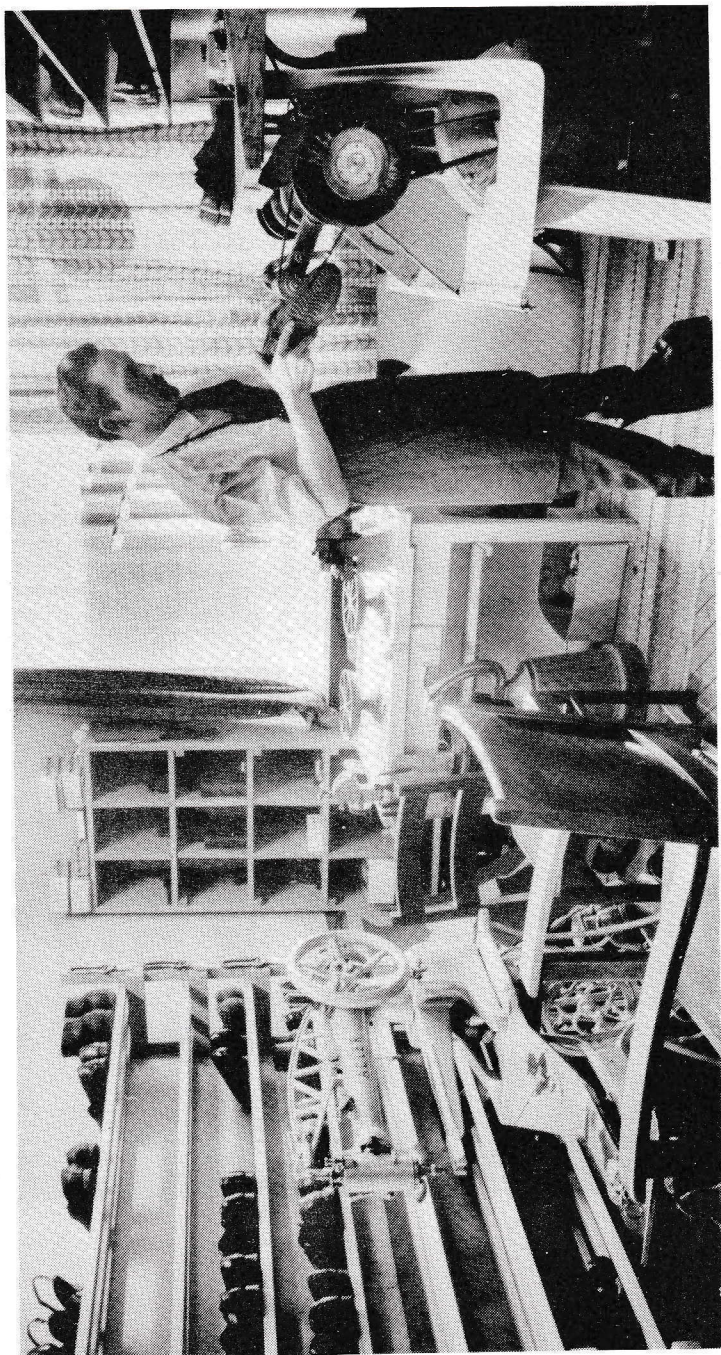
De jongens van Jo waren intussen getrouwd. Piet met Dimphy Jonkers in 1969 en Sjaan, net als zijn vader een fanatiek wielrenner, met José Hoeks in 1974. Piet en Dimphy gingen in Roosendaal wonen en kregen een dochter Jolinda (nu 23 jaar). Sjaan en José gingen eerst in Heerle en later in Hoogerheide wonen. Zij kregen twee kinderen: Margot (19) en Eric (15).

Pensioen

Met de schoenenzaak ging het goed. Jo verkocht de schoenen en Toon repareerde ze. De werkplaats werd later bij de winkel getrokken. De werkplaats verhuisde toen naar het schuurtje. Toen Jo in 1987 65 jaar werd, hebben ze uitverkoop gehouden en zijn ze met de winkel gestopt. Toon plaatste toen zijn werkbank in de winkel zodat hij meer contact met zijn klanten had. *"Het was net of ik weer helemaal opnieuw begon"*, zegt hij. Hij werd zo een hele bezienswaardigheid. Vooral de toeristen die bij zaal Potters een koffiestop hielden vonden het prachtig. Ze kwamen vaak binnen een praatje maken. Het zag er altijd keurig netjes uit, geen rommel op de vloer: dat zag je niet vaak bij een schoenmaker. *"Wat dat betreft"*, zegt Toon, *"passen Jo en ik goed bij elkaar, we houden allebei van gezelligheid, maar niet van rommel"*. Toen in Wouw de eerste seniorenwoningen in de Doeldreef in beeld kwamen, zagen ze dat allebei wel zitten. Ze gaven zich direct op en kregen een woning toegewezen in de Venpoorten die eind 1993 afgebouwd was. Toon stopte op 1 december 1993 met de zaak. Ze verhuisden op 8 januari van dit jaar.

Jo en Toon in de schoenmakerij in de Plantagebaan. (Foto: collectie A. Nelen).

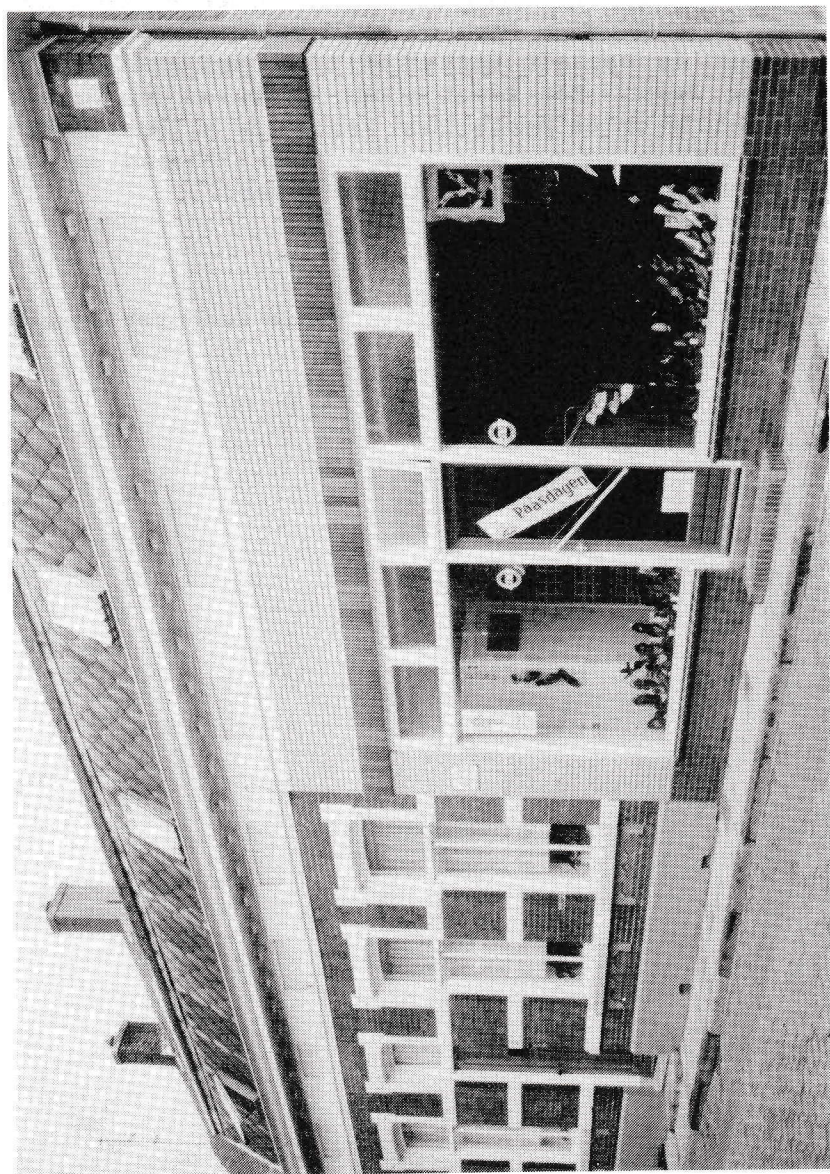
Toon aan het werk, omringd door moderne schoenmakersapparatuur. (Foto: collectie A. Nelen).

4

Toon en Jo hebben het in Venpoorten erg naar hun zin. Volop tijd voor biljarten, rikken, vrienden en familiebezoek. Ze trekken er met de auto samen vaak op uit. Toon heeft de sociale contacten niet verloren nu hij niet meer werkt. Een praatje met de burens of in het bejaardenhuis om de hoek: Toon kennen ze allemaal. "En net als in de sprookjes", zegt Toon, "hopen we in Venpoorten nog lang en gelukkig te leven".
Het zij zo!

Wouw, mei 1994

Annie Senhorst-Segers

Woonhuis en schoenwinkel van A. Nelen in de Plantagebaan. (Foto: collectie A. Nelen).

Kerkhof slikken

Hildernisse en